Andreides Gábor

Ólomévek – Itália a hetvenes években

Bevezetés

A modern Olaszország történetével, társadalmi és szociális kérdéseivel, politikai összefüggéseinek alakulásával foglalkozó történészek kutatásaik során előbb, vagy utóbb de szembesülnek a múlt századi Itália egyik legérdekesebb és ezzel együtt legbonyolultabb időszakával, amely hevességét és intenzitását tekintve méltán pályázhat a legvéresebb címre is.

Ólomévek (anni di piombo) – ezzel a jelzővel illetik Olaszországban gyakorlatilag a teljes hetvenes évtizedet,[1] amikor az olasz állam súlyos és mély válságon ment keresztül, mindennapossá voltak jobb-, és baloldali szélsőségesek fegyveres fellépések mind az államhatalom, mind egymás ellen.

Az olasz társadalom a hatvanas évek végére belefáradt a második világháborút követően kialakult társadalmi viszonyrendszerbe és megcsömörlött az állam és a politika tétlenségébe, az állandóságba, nem véletlen, hogy Pietro Nenni (1891–1980), az Olasz Szocialista Párt (Partito Socialista Italiano, PSI) vezetője így fogalmazott: „meg kell változtatni mindent, mert semmi sem változik". A politikai küzdőtér két legjelentősebb pártja, a Kereszténydemokrata Párt (Democrazia Cristiana, DC) és az Olasz Kommunista Párt (Partito Comunista Italiano, PCI) a hatvanas-hetvenes évek elejéig többé-kevésbé megtartották választóikat, a regionális és az országos választásokon mindent összevetve alig-alig változó eredményeket értek el. Az egyedüli párt, amely ebben az időben szignifikáns sikerrel tudott előállni a Giorgio Almirante (1914–1988) vezette neofasiszta Olasz Szociális Mozgalom (Movimento Sociale Italiano, MSI)[2] volt, amely például 1972-ben az olasz parlamenti választásokon egyértelműen jónak mondható 9%-os eredményt ért el.

Az első nagy lökés, amely az olasz politikai élet állandóságát megrázta az 1974-es esztendőben következett be. Ebben az esztendőben népszavazást tartottak, először az Olasz Köztársaság életében, a négy évvel korábban, a parlament által elfogadott ún. Fortuna–Baslini-törvényről. A Loris Fortuna (1924–1985) és Antonio Baslini (1925–1995) szocialista és liberális képviselők által benyújtott törvény bevezette a válást az olasz jogrendbe. Az 1974-es referendum tétje e törvény megtartása, vagy elvetése volt. A Vatikán által erőteljesen támogatott kereszténydemokraták vereségét jelentette, hogy az urnák előtt megjelent olasz állampolgárok 59:40,3 arányban elutasították a törvény megsemmisítésének gondolatát.[3]

---

[1] Az ólomévek történetéhez sorolják még az 1969-es évben lezajlott utcai erőszakos merényleteket – így például az 1969-es milánói robbantást (Piazza Fontana), illetve az 1980. augusztus 2-án a bolognai főpályaudvar ellen elkövetett merényletet, így az ólomévek tulajdonképpen több mint egy évtizedet jelentett Olaszország történetében.

[2] A politikai pártot a második világháború után nem sokkal, 1946. december 26-án alapították, meglovagolva a fasizmus után az olasz társadalomban jelen lévő nosztalgiát. A régi gondolatokkal közösséget vállaló új politikai formáció születésénél olyan egykori fasiszta exponensek voltak jelen, mint Pino Romualdi (1913–1988), vagy Rodolfo Graziani tábornok (1882–1955), illetve az akkor még ismeretlen Giorgio Almirante.

[3] Aurelio Lepre: *Storia della prima Repubblica. L'Italia dal 1943 al 2004.* il Mulino, 2004. 266.o.

A hetvenes évek közepére azután a politikai preferenciák, és erőviszonyok is megváltoztak: 1975. június 15–16-i önkormányzati választások eredményei több mint 3 százalékos kereszténydemokrata veszteséget és több mint 5 százalékos kommunista nyereséget mutattak. Ez pedig azt jelentette, hogy míg a hatvanas években nem volt ritka a tíz, vagy több, mint tíz százalékpontnyi különbség a két nagy párt között, addig ez a differencia a hetvenes évek közepére 1,8%-ra csökkent. A kommunista párt Marche, Liguria, Piemonte és – a hagyományosan is baloldali érzelmű – Emilia Romagna, illetve Toscana, vagy Umbria tartományokban kiemelkedő eredményeket ért el, nem különben az addig kereszténydemokrata feudumnak tartott Nápoly, Velence és Taranto városokban. Az igazi okot az elégedettségre azonban Torino, a munkás Torino jelentette.

A hetvenes évek — az eddig említetteken kívül is — rendkívüli „zsúfoltságot" hoztak ott az olasz politikai és társadalmi életben: Olaszország diplomáciai elismerésben részesíti a Kínai Népköztársaságot (1970), a belpolitikai életben a köztársaság kikiáltása óta először történik meg, hogy a köztársasági elnök feloszlatja a parlament két házát (1972), a nemzetközi terrorizmus Olaszországba érkezik, arab terroristák a római repülőtéren végrehajtott és 28 halálos áldozatot követelő merényletével (1973), újfasiszta terroristák felrobbantják a Bologna és Firenze között az Italicus expresszt (1974), kitör a Lockheed-botrány, amelyben az amerikai cég, az Olaszországgal kötendő sikeres repülőgép-vásárlás reményében korrumpál több kormányzati tisztviselőt, és amelynek következményeként Giovanni Leone (1908–2001) köztársasági elnök lemondásra kényszerül (1976), Sandro Pertini (1896–1990) személyében egy volt szocialista partizán kerül az államfői székbe (1978).

Az ólom évek paradox módon, a tragédiák mellett termékenyítően hatottak az olasz szellemi életre és a kultúrára. A filmművészet olyan alkotásokat köszönhet ezeknek az esztendőknek, mint például az Elio Petri (1929-1982) rendezte *A munkásosztály a Paradicsomba megy* című filmjét, a baloldali elkötelezettségű, aktívan politizáló Gian Maria Volontével (1933–1994) a főszerepben. Szintén Volonté volt a főszereplője egy másik Petri-alkotásnak a *Vizsgálat egy minden gyanún fölül álló polgár ügyében* című filmnek, amely 1971-ben elnyerte a legjobb külföldi filmnek járó Oscar-díjat. 1973-ban Mario Monicelli elkészítette *Az ezredeseket akarjuk*, négy évvel később pedig az *Egy egészen kicsi kispolgár* című filmet. Az irodalom terén 1975-ben Eugenio Montale (1896–1981) elnyerte a Nobel-díjat. Az újságírás fellendült: Indro Montanelli (1909–2001), – aki maga is a Vörös Brigádoknak merényletének célpontja lesz –, 1973-ban, miután elhagyta az *il Corriere della Será*t megalapította az *il Giornale Nuovo* című lapot. Mindezek mellett több újság is hatalmas fejlődésnek indult, és két esztendővel később megszületik egy mai napig is tartó sikertörténet: Eugenio Scalfari megalapítja politikai napilapját, a baloldali *la Repubblicá*t.

Tanulmányunkban néhány igazán jellemző kérdéskört, az ólomévek Olaszországának három jelentős és összetett problematikáját járjuk körül, reményeink szerint, és lehetőségekhez mérten kellő alapossággal. Az évtized arculatának meghatározója, karakterének kialakítója volt Vörös Brigádok nevéhez köthető szélsőbaloldali terrorizmus, amely vizsgálódásunk első tárgyát képezi. Másodsorban arra keressük a választ, hogy hogyan alakult a történelmi kiegyezés (compromesso storico) ügye a hetvenes években, és végül pedig a Aldo Moro (1916–1978) elrablása és meggyilkolása kapcsán egy a mai napig sem megnyugtatóan tisztázott, számos válasszal adós ügy hátterét igyekszünk majd megvilágítani.

Kiindulópontok

Mielőtt vizsgálódásunkat megkezdenénk az olaszországi szélsőbaloldali terrorizmus tekintetében egy-két kérdésben feltétlenül pontosítanunk kell a kiinduló helyzetünket.

1. A hatvanas évek nemzetközi kommunista mozgalmában tapasztalható törés a marxista tradíció és az új, fegyveres, magát forradalminak nevező irányzatok között az olasz szélsőbaloldalon is jelentkezett. 1969-ben Giangiacomo Feltrinelli (1926–1972) kijelentette *Estate '69* címet viselő rövid írásában, hogy a „revizionizmusnak" bealkonyult, és nem lehetséges a szocialista forradalom elérése a fegyverek használata nélkül. Feltrinelli a könyvkiadó, a szélsőbaloldali terrorista, a Gruppi d'Azione Partigiana (GAP) megalapítója már kortársai számára is igen érdekesnek bizonyult. Túl fiatal volt ahhoz, hogy részt vegyen a második világháború végén az Ellenállás (Resistenza) fegyveres küzdelmeiben, ahhoz viszont már túl öreg, hogy forradalmat csináljon — mondták sokszor róla. Évekig volt tagja a kommunista pártnak, kiváló kapcsolatokat ápolt Pietro Secchiával (1903–1973), aki elragadtatással szólt Feltrinelliről, és a hozzá hasonló fiatalokról, akik tovább vitték a fegyveres partizánharc eszmeiségét. Később csalódott a PCI-ben, ám a szélsőségesen baloldali fegyveres csoportokanyagi támogatását nem szüntette meg.[4] Figyelemre méltó kapcsolatokkal rendelkezett a kubai és a csehszlovák kommunista rendszerekkel. 1972. március 15-én halt meg egy balesetben, miközben egy szabotázsakció előkészítésén fáradozott.

Szintén 1969-ben, novemberben a Collettivo Politico Metropolitano elnevezésű szélsőbaloldali politikai szervezet — amelyből később a Vörös Brigádok egyik szárnya kifejlődik — képviseletében Renato Curcio, a leendő terrorista vezér fogalmazott úgy, hogy az osztályharc alapvető jelentőségű és fontosságú útja a városokban, és a rendszer szíve ellen folytatott fegyveres harc kell, hogy legyen.[5] Ezek a Feltrinelli által vizionált gerillafészkek és a Curcio megálmodta politikai-fegyveres alternatívák, amelyekkel a városi munkásságnak a nagypolgárság felé ellensúlyt kellett volna képeznie, a szó valódi és klasszikus értelmében még nem voltak terrorista csoportok.

A Vörös Brigádok első sejtjei 1970-ben jöttek létre. A kicsiny csoportocskák tagjai, meglehetősen vegyes társadalmi háttérrel rendelkeztek: voltak, akik a gyári munkásfelkelések (Sit Simens, Milánó) tapasztalataival a hátuk mögött csatlakoztak, de voltak olyanok is, akik egyetemi tanulmányaik (Università Libera di Trento) alatt jutottak el arra a felismerésre, hogy a fegyveres harc elindítása elkerülhetetlen. Találhatunk közöttük kommunistákat, pontosabban a kommunista pártban mélységesen csalódott egykori kommunistákat, és gyakorló katolikusokat is. Valójában kezdettől több irányzat, sőt több baloldali irányzat élt a szervezeten belül. Létezett egy marxista-leninista, egy maoista, valamint a harmadik világ felé forduló, elsősorban a kubai forradalom fegyveres harcai képviselőinek nevét zászlójukra tűző vonal. Ezen csoportok sokszor egymással is szembe kerültek, ezzel esetenként szakadást is okozva a Vörös Brigádok soraiban.

A vegyes indíttatású baloldali alappal kapcsolatban Alberto Franceschini a volt terrorista így fogalmazott: „A Vörös Brigádok nem a semmiből született. Nem egy laboratóriumban előállított, nem is néhány titkos szolgálat terméke, hanem a baloldali olasz kultúra és hagyomány gyümölcse. Ennélfogva, tehát gyökerei vannak az ország történelmében."[6] És különösen Emilia Romagna tartományban — maga Franceschini Reggio Emiliából

[4] Bruno Vespa: *Storia d'Italia da Mussolini a Berlusconi.* Mondadori Rai, 2004. 165.o.
[5] Lepre 2004. 277.
[6] Vespa 2004. 161.

származik — ahol a baloldali és kommunista hagyományok alapvető jelentőségűek, és igen erősek voltak a hetvenes évek elején. A különféle kommunista körökben a munka után összegyűlt baloldali szimpatizánsoknak azok meséltek a hagyományokról és a fegyveres harcokról, akik maguk is részesei voltak a történelemnek: a volt partizánok. Így azok a fiatalok, akik rendszeresen eljártak az ilyen egyesületekbe, és akiknek családjában szintén sokan fogtak fegyvert az ellenállás küzdelmei alatt, hamar meggyőződéssel vallották, hogy az ellenállás és a fegyveres küzdelem igazi céljait nem sikerült megvalósítani. Mivel pedig nem sikerült elérni a kitűzött célokat, azokat egy radikális, minden átfogó forradalommal el lehet, és el is kell érni.

A Vörös Brigádok másik, az előzőektől merőben eltérő jelentős szárnya a trentói egyetem szociológiai karán kezdett megalakulni: ez volt Renato Curcio és Margherita Cagol (1945–1975) nevével fémjelzett, az 1968-as diákmozgalmakhoz és a katolikus formációkhoz erősen kötődő egyetemi csoport. Az egyetemi fakultás az olasz történelem prosperáló, a gazdasági csoda (boom economico italiano) reményteljes időszakában alakult meg. A diákmozgalom első manifesztuma pontosan a gazdasági prosperitás éveivel kapcsolatban fogalmazott meg súlyos gondolatokat. A diákok álláspontja szerint a gazdasági csoda nem más, mint a háborút szerencsésen túlélő tőkés csoportok kezén felhalmozódott profit. Az első, nem saját diákcélokért rendezett egyetemi tüntetések 1967. március 12. és 18. között zajlottak le, ahol a diákok a vietnámi háború ellen tiltakoztak. Vagyis a diákok már „antiimperialista" küzdelmekbe is bele-belekapcsolódtak. Rajtuk, tehát a trentói egyetemistákon kívül az ország északi tartományaiban található hatalmas ipari üzemek munkásai közül is voltak olyanok, akik támogatták a fegyveres harc és a forradalom gondolatát. Ilyen csoport élén állt Mario Moretti, aki a milánói Sit-Siemens üzem elektrotechnikusa volt.

A hetvenes évek első esztendeiben az olasz munkásság fegyveres defenzív és offenzív harca (fegyveres gyárfoglalások) és a terrorizmus – az eszmék-gondolatok elleni és konkrét személyekkel szemben alkalmazott terrorizmus – határai igen elmosódottak voltak. Az olasz parlamenten kívüli baloldali csoportok is ráléptek a tiltakozás radikálisabb utcai kifejezésének útjára, ám anélkül, hogy végig mentek volna azon. Az alapvető különbség abban mutatkozott, hogy 1970 nyarán a Franceschini–Curcio/Cogol–Moretti nevével fémjelzett csoportok pontosan a terrorizmust, az erőszakot és a fegyveres harcot választották mint végső eszközt politikai céljaik elérése érdekében.

Olaszországban egészen a hetvenes évekig az létező terrorizmus egyetlen fajtáját a szélsőjobboldali szervezetek akciói jelentették. Ilyenre volt szomorú és tragikus példa az újfasiszták által elkövetett 1969-es milánói (Piazza Fontana) robbantás, amely tizenhat halálos áldozatot és több tucat súlyos sérültet követelt. Különösen aktívak korábban és akkor a Squadre azione Mussolini[7], az Ordine Nuovo[8] vagy a Terza Posizione[9] elnevezésű szélsőjobboldali terrorista szervezetek és csoportok. Legfontosabb sajátságuk egy részről

[7] Különlegessége, hogy két különböző fasiszta indíttatású mozgalmat jelöl az elnevezés. Egyfelől az egyik legrégebbi szélsőjobboldali indíttatású politikai csoportosulást, amelynek képviselői már 1946-ban hírt adnak magukról, mikor 1946-ban a musoccoi városi temetőből kicsempészték Benito Mussolini holttestét és Madesimoba vitték. A holttestet csak 1956-ban adták át a Mussolini családnak, akkor került végső nyughelyére, Predappioba. Az elnevezés jelöl másrészt egy az ólomévekben alakult szélsőjobboldali terrorista csoportosulást, amely 1969 és 1974 között közel nyolcvan terrorista merényletet hajtott végre az országban.

[8] A szervezetet 1956-ban alapította Pino Rauti.

[9] Az 1976-tól igen rövid ideig létező, 1980-ban már a megszűnés szélére kerülő szervezet elsősorban a parlamenten kívüli szélsőjobboldali, valamint egyetemista csoportok összefogásából jött létre.

az „ellenség”, vagyis marxista, marxistabarát, vagy antifasiszta pártok, másrészről pedig konzervatív és jobbközép politikai erők elleni kíméletlen küzdelem volt, mindezt pedig tették az említett milánói merénylethez hasonlóan úgy, hogy a robbantásoknak több ártatlan áldozata is volt.

A szerveződés állapotában lévő szélsőbaloldali „pre terrorista” sejtek és csoportok számára az előbb említett robbantás kiemelkedő jelentőséggel bírt, hiszen mindnyájan meg voltak arról győződve, hogy a valódi tettes az a konzervatív és reakciós állam, amely ellen éppen föl akarják venni a harcot.

3. 1970-től a Vörös Brigádok megkezdte a proletariátus felszabadítása érdekében végzett „fegyveres propagandáját”, amely közel négy esztendeig tartott, mert 1974-ben már a terrorszervezet egy új, alapvető jelentőségű brosúrában[10] definiálta újra magát és politikai céljait. A terrorszervezet deklarált célja lett ettől kezdve a gazdasági krízis és a társadalmi feszültségek következményeit kezelni és orvosolni nem tudó állam szíve elleni támadások előkészítése, és végrehajtása, a kapitalista rendszer megbuktatása, hiszen — hangoztatta a Vörös Brigádok — az olasz társadalmi rendszer orvoslása nem egyszerűen kormányváltások, hanem csak és kizárólag alapvető és fájdalmas rendszerváltás útján orvosolható. A DC és a bal, illetve jobboldali pártok történelmi kiegyezésének hívei a Vörös Brigádok célpontjaivá váltak. Az addig inkább szélsőjobboldali terrorszervezetek által pokolgépes robbantások által uralt belpolitikában megjelent a terrorizmus új fajtája: az emberrablásokban és/vagy gyilkosságokban kifejeződő szélsőbaloldali terrorizmus. 1975 áprilisában azután újabb krédóját ismertette meg a Vörös Brigádok, amelyben multinacionális és imperialista államról beszélt, és arról, hogy ez ellen most már a rendszer szívében, a városokban kell küzdeni, tehát tovább kell folytatni a városi gerillaharcokon keresztül az állam szíve elleni fegyveres támadásokat.[11]

Az állam válasza nem késett soká: 1974 és 1977 között tömeges letartóztatásokat foganatosítottak. Carlo Alberto Dalla Chiesa (1920–1982) tábornok, a maffia későbbi áldozatának vezetésével az olasz állam megfelelő szervei egyre nagyobb mértékben és sikeresen mértek csapást a Vörös Brigádokra. Többek között rendőrkézre került 1976-ban az alapítók közül Renato Curcio és Alberto Franceschini. A Vörös Brigádok mindezen kemény csapások ellenére azonban még tovább élt és létezett, sőt ebben az évben 2128 terrorista akciót hajtott végre a két évvel azelőtti 705-höz, és az 1976-os 1198-hoz képest[12]. A terrorszervezet dühe a bírókra, ügyészekre és ügyvédekre, az államigazgatás vezető tisztviselőire zúdult, majd az újságírók ellen fordult. Merényletet követtek el Valerio Bruno, a genovai *Secolo XIX* című lap zsurnalisztája, vagy Emilio Rossi televíziós újságíró ellen. Leghíresebb áldozatuk a huszadik századi olasz újságírás minden bizonnyal egyik legnagyobb alakja Indro Montanelli volt, akit 1977. június 3-án Milánóban sebesített meg a Vörös Brigádok Walter Alasia Hadoszlopa.[13]

4. Az 1980-as évektől kezdődően a Vörös Brigádok frakciókra, csoportokra szakadt. Ilyen később külön váló frakció volt a fentiekben idézett Walter Alasia Hadoszlop, vagy többek között a Vörös Brigádok Annamaria Ludmann-Cecilia[14] Harccsoport. A több részre bomlott

[10] A *Contro il neogollismo portare all’attacco al cuore dello Stato* címet viselő brossura összefoglalást adott a Vörös Brigádok elkövetkező politikájáról, elérendő céljairól.

[11] Lepre 2004. 280.

[12] Vespa 2004. 184.

[13] Walter Alasia (1956-1976) a Vörös Brigádok terroristája. Halála után a nevével fémjelzett milánói hadoszlop, közel száz terrorista, fokozatosan kezdett elszakadni a terrorszervezet központi szervezetétől. A Montanelli ellen merényletet követően 1980-tól a hadoszlop kivált a Vörös Brigádokból és teljesen önálló akciók szervezésébe kezdett.

[14] A Vörös Brigádok 1980. március 28-án Genovában meghalt terroristája.

terrorcsoport a nyolcvanas évek végére marginalizálódott, és majd csak a múlt század kilencvenes éveinek végén hallani újra róla, mikor 1999. május 20-án az olasz fővárosban meggyilkolták Massimo D'Antona professzort, a Massimo D'Alema vezette kormány munkaügyi főtanácsadóját. Három évvel később, 2002. március 19-én, ugyancsak Rómában megölték Marco Biagi munkajogászt, aki D'Antonához hasonlóan kormányzati tanácsadó volt. Mindkét merénylet elkövetését az Új Vörös Brigádok, a Nuove Brigate Rosse vállalta magára.

A történelmi kompromisszum javaslata

1972 júniusa és 1976 februárja között Olaszországot négy kormány irányította. Az instabilitás, az ország kormányozhatatlansága, már-már ijesztő méreteket öltött.

1973-ban azután a chilei események (az Augusto Pinochet (1915–2006) vezette chilei hadsereg által végrehajtott puccs során) mélyen és igen érzékenyen érintette Olaszországot, elsősorban pedig az olasz baloldalt. A chilei és a hazai politikai viszonyok között számos hasonlóságot látó olasz kommunisták vezetője, az alig egy éve, 1972-ben megválasztott Enrico Berlinguer (1922–1984) szeptember 28-tól az olasz kommunista hetilap, a *Rinascita* oldalain három nagy cikkben elemezte a chilei történések utáni olaszországi viszonyokat (*Riflessioni sull'Italia dopo i fatti del Cile*): harmadik írásában (*La proposta del compromesso storico*) javasolván a történelmi kiegyezés politikáját az ország másik nagy, igazán tömegeket mozgósító és képviselő pártjával. [15]

A kereszténydemokraták jelentős része, a párt bal szárnya is hajlott erre a kommunistákkal történő megegyezésre. Aldo Moro a júliusi kongresszusukon úgy nyilatkozott az idő talán megérett arra, hogy megszűnjék a PCI-t övező évtizedes előítélek többsége. A második világháború után ugyanis egészen 1947-ig a PCI kormányzati tényező volt. Berlinguer ezzel a történelmi kompromisszummal tehát bizonyos fokig visszatért az olasz kommunisták korábbi vezetőjének, Palmiro Togliattinak (1893–1964) 1956-ot követő elgondolásához (via italiana al socialismo): az ország felemelése, a politikai rend és biztonság megteremtése érdekében vissza kell térni az 1944–1945-ös időkhöz, az antifasiszta erők együttműködéséhez. Nem véletlen, hogy a kereszténydemokratáknak, és személyesen Moro pártelnöknek címzett berlingueri javaslatot sokan egy második salernói fordulatként (svolta di Salerno)[16] értékelték.

Enrico Berlinguer 1973-as történelmi kompromisszumra vonatkozó javaslatát egy, a chileihez hasonló jobboldali puccs elleni védekezés szülte. Az olasz kommunista vezető ítélete szerint országa Chiléhez hasonlóan gyenge és erőtlen alapokon álló demokrácia, és a dél-amerikai országhoz hasonlóan ki van téve politikai botrányoknak, államcsínyeknek, gazdasági visszaéléseknek. A Berlinguer-féle javaslat azonban önálló stratégiává fejlődött, amely ötvözte a szolidaritás katolikus hagyományát a kommunista kollektív cselekvéssel, amelynek célja új politikai és társadalmi rend megteremtése volt. Hozzá kell tennünk

[15] Teljes írást lásd: Enrico Berlinguer: *Riflessioni sull'Italia dopo i fatti del Cile.* In: Enrico Berlinguer: *La crisi italiana. Scritti su Rinascita.* L'Unità, 1985. 45–75.o.

[16] Az 1944 áprilisában meghirdetett politikai stratégia lényege a kommunista párt részéről a következő volt: a Nemzeti Felszabadító Bizottságban (Comitato di Liberazione Nazionale) együttműködő politikai pártok közös felelősséggel bírnak Olaszország jövője szempontjából, ezért az együttműködés a továbbiakban is, a demokratikus-parlamentáris rendszer minden szabályának megtartásával a kormányzati munka vállalásával és a kommunista hatalomátvétel erőszakolásának elutasításával az olasz kommunisták számára is követendő.

azonban azt is, hogy a PCI vezetőjének célja nem csupán a demokratikus intézményrendszer megmentése volt, hanem Berlinguer az ország vezető pártjainak összefogását és együttműködését az 1970-es évek világméretű gazdasági válságának olaszországi hatásainak orvoslásában is alkalmazhatónak tartotta.

Az események alakulásában fontos szerepe volt a világpolitikai és világgazdasági eseményeknek is. Akkoriban arab–izraeli konfliktus súlyosbodásának eredményeként az OPEC (az Olajexportáló Országok Szövetsége) egyszerű gazdasági kartellből komoly, világpolitikai tényezővé lépett elő. Az ún. hatnapos háború után a szervezet arab tagállamai külön megalapították az Olajexportáló Arab Országok Szövetségét (OAPEC), hogy együttes nyomást gyakoroljanak az Izraelt támogató nyugati országokra. Bár nem voltak jelentős olajexportőrök, de a szervezethez Egyiptom és Szíria is csatlakozott. Az 1973-as jom kippuri háború ismét felélénkítette a szervezet tevékenységét. Véleményük szerint azért tudott Izrael ellenállni Szíria és Egyiptom együttes támadásának, mert a nyugati világ, elsősorban az Egyesült Államok gazdasági segélyeket nyújtott a zsidó államnak. Az OAPEC országai ezért 1973-ban olajembargót vezettek be az Egyesült Államok, majd Nyugat-Európa egyes országai, illetve Japán ellen. A féléves embargó alatt a nyugati világ – így természetesen Olaszország is – először szembesült a kőolaj stratégiai jelentőségével. Itáliában 1975-ben 9,1%-kal csökkentek a gazdasági befektetések, az ipari termelés 9,5%-os, a bruttó hazai össztermék pedig 3,7%-os visszaesést mutatott .[17]

A hetvenes évek közepére Berlinguer lett az egyik legjelentősebb élharcosa annak a törekvésnek, amit eurokommunizmusként ismert meg a világ. A nyugat-európai kommunista pártok, különösen az olasz és a francia elhatárolódtak a szocializmus szovjet modelljétől, a demokrácia, a szabad választások és a sajtószabadság mellett kötelezték el magukat. Kimondták, hogy a többpártrendszer keretei között valósítják meg a szocializmust. Enrico Berlinguer elképzeléseiben a kereszténydemokraták és a kommunisták olyan kompromisszumát helyezte kilátásba, amely a hivő katolikusok és a nem hívők történelmi találkozására épül: olyan állami struktúra, amely „laikus és demokratikus, nem teista, nem ateista, hanem antiteista.”[18]

A berlingueri politikára hatással voltak Togliatti 1964-ben — röviddel halála előtt — összeállított jaltai feljegyzéseiben (memoriale di Jalta) megfogalmazott gondolatai is: a nyugati, „kapitalista” környezetben működő munkáspártok – írta Togliatti – valószínűleg nem lesznek képesek arra, hogy a szó igazi és eredeti értelmében leninista forradalmat vezessenek. És valószínűleg látszott az is, hogy az iparilag fejlett országok proletariátusa előtt hosszú távon nem lehet eltitkolni a létező szocializmus anomáliáit.

1975 nyarán – ahogyan már említettük –közel 40 millió polgár részvételével önkormányzati választásokat tartottak Olaszországban, amelyeken az olasz kommunisták kiemelkedő sikert értek el a szavazatok 33,4%-nak megszerzésével. A PCI évtizedek óta most megint a kormányzati pozíció közelébe került. A kommunisták a velük szemben ambivalensen, 1956 óta[19] meglehetősen hűvösen viselkedő olasz szocialistákkal 47,3%-ot elérve módosítani tudták számos megye és tartomány kormányzati viszonyait.[20]

---

[17] Lepre 2004, 270.

[18] Enrico Berlinguer Luigi Betazzinak, Ivrea püspökéhez írt levele. *La Rinascita,* 1977. október 14., G. Fiori: *Vita di Enrico Berlinguer.* Editori Laterza, 1989. 345.o. Idézi Pankovits József *Az olasz kommunisták szocializmus felfogása* címmel a *Múltunk* 2001/2-3 számában megjelent tanulmányában. 347.o.

[19] A nagy olasz baloldali pártok közül a PSI és vezetője Pietro Nenni, valamint a Giuseppe Saragat vezette olasz szociáldemokraták (Partito Socialdemocratico Italiano, a továbbiakban magyar rövidítéssel: PSDI) üdvözölték az 1956-os magyar forradalmat és szabadságharcot, és

A kereszténydemokraták nem zárták sikerrel ezeket a választásokat, eredményük a szavazatok 35,3%-nak megszerzését jelentette. A történelmi kompromisszum elképzelése pozitív visszhangot keltett a kereszténydemokraták bal szárnyán (Moro, Zaccagnini[21]), de azt mereven elutasította a jobbszárny, élén Giulio Andreottival.

Andreotti nem tartotta sokra az elképzelést, számára mindez megtestesítette az ideológiai-történelmi és politikai összevisszaságot. Úgy tekintette a történelmi kiegyezésre, mint félkész munkára, mint hamis és hibás illúzióra. Számára ez a forma egyet jelentett a trójai faló klasszikus esetével: a javaslat magában hordozza azokat a politikai kezdeményeket, amelyek majd később tönkreteszik a De Gasperi[22] nevével fémjelzett Olaszországot.[23]

Az olasz belpolitikában egymást követtő a baloldali sikereket hozó események azzal a politikai következménnyel jártak, hogy a sikerekkel a nagyobb városok és tartományok kormányzati székeibe, vezető tisztségeibe kerülő baloldaliak személyében kialakult egy olyan társadalmi réteg, amely idővel nem elégedett meg a helyi politika irányításával, mindenféleképpen többre és nagyobbra, a kereszténydemokraták országos „előzésére"(sorpasso) vágyott.

1975 és 1976 két olyan esztendő volt az olasz kommunista mozgalom történetében, amelyben minden további nélkül egyértelműen kijelenthető, hogy, mind a párt, mind pedig annak vezetője hatalmas népszerűségnek örvendett. Így következett el az 1976-os esztendő.

Ekkorra vált országossá, és meglehetősen intenzívvé a változás és változtatásra való törekvés követelése Olaszországban. Ez azonban csak részben magyarázható az olasz gazdasági csoda (boom economico italiano) prosperáló évtizede után bekövetkezett gazdasági visszaeséssel. A kommunista párt szavazói a hihetetlen népszerű Berlinguer személyében meglátták az alapvető és radikális változás lehetőségét, így talán nem minden ok nélkül sokan az első köztársaság végéről beszéltek. Itália a kommunisták közelgő eljövetelétől, vagyis a legnagyobb és legerősebb párttá válásától tartott. Indro Montanelli „Fogjátok be az orrotokat és szavazzatok a kereszténydemokratákra"[24] híressé vált mondatával bíztatta a tartózkodókat, az ő szavazatuk is szükséges lesz ahhoz, hogy az ország ne végezze a kommunista párt markában.

A választások előtt öt nappal jelent meg Giampaolo Pansa híres interjúja Berlinguerrel, aki ha lehet még jobban elbizonytalanította a bizonytalankodókat, vagy azokat a választókat, akik nagyon megijedtek a kommunisták megerősödésétől. Berlinguer ugyanis nem kevesebbet jelentett ki az interjú során, mint azt, hogy „azt akarom, hogy Olaszország ne lépjen ki a NATO-ból…Oda tartozva nagyobb biztonságban érzem magam."[25] 1975-ben a PCI országos kongresszusán Berlinguer megismételte, nem

határozottan elítélték az 1956. november 4-én megindult szovjet bevonulást, míg a Palmiro Togliatti vezette PCI, elfogadván a hivatalos moszkvai vonalat, helyeselte azt. A témáról bővebben lásd: Pankovits József: *Fejezetek a magyar-olasz politikai kapcsolatok történetéből.* Gondolat, 2006.

[20] Lepre 2004. 268.

[21] Benino Zaccagnini (1912–1989) az Ellenállásban is részt vevő Zaccagnini, Aldo Moroval egyetemben DC baloldalának vezető politikusa volt.

[22] Alcide De Gasperi (1881–1954) a második világháborút követő Olaszország meghatározó politikusa, az Olasz Köztársaság és a DC „atyja". Életéről lásd: M. Szebeni Géza: *Alcide De Gasperi, egy kereszténydemokrata a huszadik században*. Magyar Szemle Könyvek 2007.

[23] Massimo Franco: *Andreotti. La vita di un uomo politico, la storia di un epopea*. Mondadori, 2008. 109. o.

[24] „Turatevi il naso e votate DC"

[25] A beszélgetés részletét idézi: Franco 2008. 113.

kívánja országa távozását az Észak-atlanti Szövetség kötelékéből, és leszögezte Olaszország függetlensége minden olasz elsőrendű érdeke. 1975-ben a PCI országos kongresszusán Berlinguer megismételte, nem kívánja országa távozását a NATO-ból, és leszögezte Olaszország függetlensége minden olasz elsőrendű érdeke. Hozzátette azonban, hogy azok, akik a közel másfél éve az olasz politikai közbeszéd középpontjában lévő javaslatát úgy értékelik, mintha az gyengítené az ország érdekeit, és nemzetközi megítélését tévednek. Tévednek, mert az olasz kül-, és belpolitika csak akkor lehet megfelelő, erős és hatékony, ha széles társadalmi konszenzuson nyugszik.[26]

Az 1976. június 20–21-én megtartott általános előrehozott választásokon a PCI a szavazatok 34,4%-kát szerezte meg, a DC viszont 38,7%-ot ért el. Az „előzés" ugyan még váratott magára, de a PCI így is éppen elég erős és jelentős párt maradt. Összességében az olasz baloldal meggyengült: a PSI a maga 9,6%-os eredménye mellett megkezdte harcát a túlélésért.[27] Ennek egyik első jele a párton belüli vezetőváltás volt. A katasztrofális választási szereplést követően 1976. július 12-én a római Hotel Midas egyik szobájában gyűlt össze az olasz szocialisták vezérkara, ahol a néhány nappal azelőtt parlamenti frakcióvezetővé választott Bettino Craxit (1934–2000) a párt országos vezetőjévé választották, és aki szisztematikus építkezésbe fogott.

A parlamentben, a politikai életben megkezdődtek a kormányalakítási tárgyalások. Új középbal kormány alakításáról szó sem lehetett, a szocialisták gyenge eredménye miatt. A kormányalakítással megbízott Andreotti „egyszínű" kereszténydemokrata kormány létrehozásában gondolkodott. A szociáldemokraták és a republikánusok bejelentették tartózkodnak a kormányprogram vitájánál. Andreotti Berlinguernél elérte a kommunisták tartózkodását is, így megszülethetett Andreotti harmadik kormánya.[28] Természetesen ennek a hallgatólagos szövetségnek ára volt, a kommunisták teljes mértékben megpróbálták kihasználni a keresztény-demokratákkal kötött megegyezésükből adódó lehetőségüket. Ennek egyik jele volt, hogy harminc esztendővel az alkotmányozó nemzetgyűlés — amelynek elnöke a kommunista Umberto Terracini (1895–983) volt — megalakítása után a PCI újra visszaszerezte a képviselőház elnöki tisztét, amelyet Pietro Ingrao foglalhatott el.

Moro elrablása és meggyilkolása

Aldo Moro, teljes nevén Aldo Luigi Romeo Moro, 1916. szeptember 13-án született a Lecce (Puglia) melletti Maglie kisvárosában. Négy esztendős, mikor családja Tarantóba költözik, Moro ott végzi el a gimnáziumot. 1934-ben újabb váltás következik: a család Bariba kerül, ahol az ifjú Moro már kitűnik társai közül rendkívüli képességeivel — gyorsan és jól tanul — valamint mély vallásosságával[29]. Ez utóbbi későbbi politikai pályáján is meghatározó jelentőségű marad számára. 1937-ben elnöke az Olasz Egyetemi Katolikus Egyetemi Szövetségnek (Federazione Universitaria Cattolica Italiana). (Morót később 1942-ben egy később Giulio Andreotti váltja a szövetség elnöki tisztében.) Bariban végzi el az egyetemet, diplomát az egyetem jogi fakultásán szerez.

[26] Berlinguer című felszólalása 1975. március 18-án a PCI XIV. kongresszusán. In: Capurso i.m. 258.

[27] Lepre 2004. 272..

[28] A kabinet 1976. július 29. és 1978. március 11. között állt az ország élén.

[29] Amikor édesanyját elveszítette – feljegyezték róla – az őt vigasztalni szándékozóknak rendre azt válaszolta: „Biztos vagyok benne, hogy odafönn újra látom majd!" In: Enzo Catania: *Bettino Craxi. Una storia italiana.* Boroli Editore, 2005. 78.o.

Politikai érdeklődése, annak kezdete 1942–1943-ra tehető. 1946-tól a kereszténydemokraták alelnöke és parlamenti képviselője, a DC balszárnyának meghatározó alakja. Többszörös miniszter, hatszor vezette különböző összetételben az Olasz Köztársaság kormányát.

Morónak mély meggyőződése volt, hogy létezhet az együttműködés a más ideológiájú és indíttatású, de a parlamentáris demokrácia szabályait maximálisan tiszteletben tartó politikai erőkkel, és így ki lehet vezetni az országot a nagy társadalmi, erkölcsi és gazdasági válságból. Végső soron pedig megújítható lesz a DC maga is. A kormányzati munka demokratikus bázisának kiterjesztését a legszélesebb alapon tudta elképzelni, így az együttműködés sem volt számára kizárható a Berlinguer-vezette, és 1976–1977-re választói befolyását tekintve közvetlenül a DC közelébe kerülő kommunistákkal. Ez a koncepció azonban a lényegét tekintve nem volt egyenértékű a kommunista elképzeléssel. Alapvető különbség a Moro és a Berlinguer-féle elképzelés között abban foglalható össze, hogy Moro, Berlinguerrel ellentétben, sosem épített Togliatti 1945-ös példájára, vagyis a két nagy politikai erő találkozására, inkább „politikai megegyezésben" gondolkodott.[30] Lényegét tekintve nem a történelmi megegyezés volt számára jelentős, mint inkább a politikai megegyezés.

Moro szerint a törékeny belpolitikai helyzet, az ország morális válsága megköveteli a politikai erők megegyezését, ez azonban nem jelentette azt — amitől sokan tartottak —, hogy a DC visszavett volna hatalmának gyakorlásából, csak annyit, hogy az 1976-os választásokat követően olyan nemzeti szolidaritáson alapuló széles kormányzati bázissal rendelkező kabinetre lenne szükség, amely számolt volna a hihetetlen népszerű és történelmileg is igen erős PCI-vel. Ez az elgondolás hatalmas támadásoknak tette ki a kereszténydemokrata politikust.

Washington mint stratégiai szövetséges[31] meglehetős gyanakvással nézte a kereszténydemokrata-kommunista közeledést. Az amerikaiak rosszallásukat fejezték ki amiatt, hogy szóba került azoknak a kommunistáknak a kormányba vételének gondolata, akik – eurokommunizmus ide vagy oda – szoros viszonyt ápolnak Moszkvával. De ugyanakkor a Szovjetunió sem lelkesedett a berlingueri politika iránt, olyan veszélyes precedenst láttak az eurokommunizmusban és a polgári demokrácia felé történő nyitásban, amely a keleti blokk országaiban is rövid időn belül szimpatikussá válhat.

Andreotti — akit a *The New York Times* nem minden alap nélkül nevezett a De Gasperi utáni Olaszország legérdekesebb politikusának — úgy emlékszik, hogy Richard Gardner az Egyesült Államok akkori római nagykövete 1978-ban minden második hónapban figyelmeztette a politikust, hogy most már igazán ne csússzanak többet a kommunizmus felé.[32] Az amerikaiak négy évvel, ezt megelőzően Giovanni Leone (1908–2001) köztársasági elnök 1974-es amerikai útja alkalmával már figyelmeztették, sőt

[30] Lepre 2004. 275.

[31] Az ötvenes évektől kezdődően egyre jobban felértékelődik Olaszország az Egyesült Államok szemében, az ország stratégiai helyzete egyre fontosabbá és nélkülözhetetlenebbé válik az amerikai vezetés számára. Nem véletlenül nyilatkozta Clare Boothe Luce (1903–1987) római amerikai nagykövet 1956 októberében: Olaszország „a NATO legfőbb támasza Európában, erkölcsileg, politikailag és – akkor is, ha hihetetlenül hangzik katonailag." In: Pete László: *Olaszország és hadserege. A katonák története a risorgimentótól napjainkig.* In: http://www.c3.hu/~klio/klio072/klio013.htm

[32] Franco 2004. 123.

megfenyegették Morót, az az akkori olasz külügyminisztert, mondván súlyos személyes konzekvenciái lesznek a nem megfelelő politizálásnak.[33]

1978. március 16-a reggelén, nem sokkal kilenc óra után a Vörös Brigádok elrabolta Aldo Morót, a DC elnökét, volt kormányfőt és minisztert. Morónak aznap a parlamentben kellett volna megjelennie, Andreotti negyedik, kommunisták által is támogatott kormányának való bizalmi szavazáson. A mai napig megnyugtatóan nem tisztázott emberrablás során életét veszítette Moro ötfős testőrsége.[34] Aldo Morót pedig ismeretlen helyre hurcolták.[35]

Aznap, este háromnegyed kilenckor az Andreotti-kormány megkapta a többség támogatását.[36] Aldo Moro 55 napig volt a Vörös Brigádok fogja. Ez idő alatt felkutatása érdekében 14 439 572 személyt ellenőriztek a hatóságok országszerte, sajnos minden eredmény nélkül, ahogy eredménytelen volt Francesco Cossiga belügyminiszter által két órával a támadás után fölállított különleges rendőri egység munkája is. Két nappal elrablása után, március 18-án, pontosabban a meggyilkolt testőrök temetése után, déli 12 órakor adott hírt először Moróról a terrorszervezet, bemutatván az azóta híressé vált fényképet a pártvezetőről. A Vörös Brigádok ezt követően 1978. május 5-ig még kilenc alkalommal adott hírt magáról és a fogoly Moróról.

A rabságban lévő politikus elleni „per" 1978. március 25-én kezdődött. Moro a fogságból március 29-én levélben fordult a belügyminiszterhez és a kormányhoz, hogy kezdjenek tárgyalást a Vörös Brigádokkal. A DC, a kormány és fő politikai erők — így a PCI is — azonban elutasították a politikus kérését, és nem fogadták el a Vörös Brigádokat tárgyalófélként, a szigorú elutasítás politikájára helyezkedtek. Ez a lépés nem volt váratlan több okból kifolyólag sem. Úgy ítélték meg, hogy Moro testőreinek lemészárlása nyilvánvalóvá tette, hogy hiábavaló a velük való tárgyalás. Andreotti úgy emlékszik, hogy a meggyilkolt testőrök egyikének özvegye is telefonon beszélt is a miniszterelnökséggel. Az özvegy megfenyegette a kabinetet: ha tárgyalnak a terroristákkal élve elégeti magát a miniszterelnökség előtti téren[37].

Nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy meg kellett őrizni az állam méltóságának és cselekvőképességének látszatát: a terroristák egyszerű bűnözők, hogyan lehetne bűnözőkkel tárgyalni. Az sem látszott valószínűnek, hogy a PCI hajlandó önálló politikai entitásként elismerni a Vörös Brigádokat. Valóban, ez így is történt, a párt március 23-án tette közzé hivatalos álláspontját, amelyben leszögezte, hogy nem tárgyalnak a terrorszervezettel. Április 2-án a VI. Pál (1897–1978) Angelus-imádságában fordul ismét a Vörös Brigádokhoz Moro szabadon bocsátása érdekében. A fogoly politikus április 4-én immár közvetlen munkatársához, kollégájához, a tárgyalásokat ellenző Benino Zaccagninihez fordult levelével, amelyben ismételten szorgalmazta a terroristákkal történő tárgyalások megkezdését, és azt írja „Morálisan

[33] Saverio Occhiuto: *Galloni: quando Kissinger minacciò Moro.* in: http://espresso.repubblica.it/dettaglio-local/Galloni:-quando-Kissinger-minacciò-Moro/1608308

[34] Az életüket veszített rendőrök: Raffele Iozzino, Giulio Rivera, Oreste Leonardi, Domenico Ricci, Francesco Zizzi.

[35] Cristiano Armati – Yari Stella: *Roma criminale*. Newton Compton Editori, 2007. 309–310.o.

[36] A kormánynak bizalmat szavaztak – érthetően – a kereszténydemokraták, a kommunisták, a szocialisták, a republikánusok, a kabinet ellen szavaztak: az MSI, a liberálisok, a radikálisok (Partito Radicale, PR), és a Proletár Demokrácia Pártja (Democrazia Proletaria, DP).

[37] Vespa 2004. 198.

neked kellene ott lenned, ahol én vagyok most fizikailag."[38] Ekkor már a DC-n belül is egy kisebbség hajlandó is lett volna a tárgyalások megkezdésére.

Hat nappal később a Vörös Brigádok nyilvánosságra hozta Moro „kihallgatási jegyzőkönyvét", amelyben a politikus megalkuvással vádolta párttársát, Paolo Emilio Tavianit (1912–2001), azt a Tavianit, aki a Sossi-merénylet[39] idején belügyminiszterként hajlandó volt a terroristákkal esetleges fogolycserékről tárgyalni, most pedig a DC legszilárdabb elutasító politikát folytató képviselői közé tartozott. Április 15-én lát napvilágot a hír: az Aldo Moro elleni „per" befejeződött, a Vörös Brigádok halálra ítélte a kereszténydemokrata politikust. Április 20-án a terrorszervezet ultimátummal fordult az olasz államhoz: vagy kicserélik a politikai foglyokat, vagy Aldo Morót kivégzik.

Aznap egyedüliként az olasz politikában Bettino Craxi fellépet a tárgyalásoktól szigorúan elzárkózó és elutasító kormányzati stratégiával szemben, felszólítván Giuliano Vassalli igazságügy minisztert, hogy tegyen javaslatot arra, kik lehetnének azok a börtönben lévő terroristák akiket kicserélhetnének a fogoly kereszténydemokrata politikusra: e javaslatát néhány nap múlva kiegészíti azzal, hogy azokat a terroristákat, akik kezéhez vér nem tapad kegyelemben lehetne részesíteni. Este azonban a DC és a PCI vezetői újból hitet tettek az eddigi politika mellett. Április 22-én VI. Pál pápa harmadszor fordult a Vörös Brigádokhoz Moro szabadon bocsátása érdekében.[40] Sikertelenül. Közben napvilágot látott az az információ is, amely tudatta Olaszországgal, hogy a Vörös Brigádok 13 bebörtönzött társuk szabadon bocsátásának fejében szabadon engedi Morót. Annak ellenére, hogy a fogságából Moro többször jelezte: a fogolycsere az egyetlen járható út, az olasz állam nem kezdte meg a tárgyalásokat a Vörös Brigádokkal. Morót kivégezték.

A kereszténydemokrata politikus holttestét 1978. május 5-én az olasz főváros egyik forgalmas utcájában (via Michelangelo Caetani) egy Renault 4-es személygépkocsi csomagtartójában találták meg, félúton a PCI (via delle Botteghe Oschure) és a DC (Piazza del Gesù) székháza között. A politikus halála országos felháborodást és gyászt váltott ki szerte Olaszországban. Az emberek még azelőtt az utcákra és terekre vonultak, mielőtt a szakszervezeti vezetők meghirdették volna a Moro elrablása és halála miatti országos sztrájkot. Andreotti később bevallotta: komolyan aggódtak egy mindent elsöprő országos forradalom lehetősége miatt.[41]

Moro elrablása és brutális meggyilkolása számos kérdést vet fel azóta is, amelyre választ — szerencsés esetben is — csak évtizedek múlva kaphat történész-kutató: egyedül dolgozott-e a Vörös Brigádok az emberrablás alkalmával, vagy segítőkre talált? Ha igen, ki az/vagy kik azok, akik segítik a terroristákat a helyszínen? Valóban a SISMI (Servizio per le Informazioni e la Sicurezza Militare), vagyis az olasz titkosszolgálatok egyikének munkatársai voltak? Mit tudtak a titkosszolgálatok a készülődő merényletről? Ha tudtak róla, miért nem akadályozták meg azt? És végül: megmenthető lett volna Aldo Moro? Elrablása, meg nem találása és meggyilkolása kinek állhatott érdekében?

---

[38] Ricostruzione dei 55 giorni di prigionia di Aldo Moro in: http://www.lastoriasiamonoi.rai.it/puntata.aspx?id=40

[39] Mario Sossi genovai vizsgálóbírót 1974. április 18-án rabolta el a Vörös Brigádok. A vizsgálóbíró valamivel több, mint egy hónapig 1974. május 23-ig a terrorszervezet foglya maradt.

[40] „Vörös Brigádok tagjai, térden állva kérlek benneteket! Feltétel nélkül engedjétek szabadon Aldo Morót" – hangzott a pápai kérés.

[41] Vespa 2004. 193.

Mindezek mellett jogosan merül fel az a kérdés is, hogy miképpen lehetséges az, hogy a Vörös Brigádok 55 napig fogva tartja a pártelnököt, és sem a titkosszolgálatok, sem pedig a rendőrség nem képes megtalálni az elrabolt politikust. Sőt nemcsak, hogy nem találja meg, még közelebb sem kerül a rejtély megoldásához. Moro elrablása után ugyanis hamar bejelentés érkezett a rendőrségre, hogy a via Gradoli 96-ban gyanús, szokatlan mozgás tapasztalható. A rendőrség — megmagyarázhatatlanul — először Gradoli (Viterbo) községben kezdett nyomozni, és csak azután ellenőrizte a római utcát. A lakás bérlője pedig nem volt más, mint Mario Moretti, a Vörös Brigádok egyik vezetője, Moro elrablásának egyik kitervelője.

Vajon a titkosszolgálatok milyen mértékig voltak érintettek az 1978. április 17-én, Claudio Vitallone római bíró és Giulio Andreotti személyes barátjának ötletére a legnagyobb napilapok szerkesztőségébe eljuttatott hamis Vörös Brigádok kommüniké ötletében. A 7. (hamis) kommünikével a Vörös Brigádok megosztása lett volna a cél? Ebben az üzenetben az szerepelt, hogy a DC elnökét megölték, holtteste pedig egy Rieti megyében található tóban (lago di Duchessa) fellelhető. Ezzel, a 7-es számú kommünikével kapcsolatban más véleményen volt Cossiga akkori belügyminiszter, hiszen ő határozottan úgy gondolta, hogy a bejelentés igaz, így idézte föl a történteket: „Behívattam az irodámba az ügyészség, a rendőrség és a csendőrség szakembereit, és mindenki azt mondta nekem, hogy a Vörös Brigádok írta a levelet azzal a céllal, hogy zűrzavart keltsen."[42]

A titkosszolgálatok elképzelhetetlen, hogy a miniszterelnök tudta nélkül tevékenykedtek volna. Emiatt, no meg azért, mert az Andreotti-kormány végig arra a politikai álláspontra helyezkedett, hogy a terroristákkal nem tárgyalnak. Sokan Andreotti felelősségét kezdték firtatni.

Andreotti az egyetemi esztendők alatt, a katolikus egyetemi szövetégben ismerkedett meg a nála két és fél évvel idősebb Moróval. Amikor Morónak a sorkatonai szolgálat miatt távoznia kellett az elnöki székből, Andreotti váltotta. Andreottinak, az egyetemista korban kötetett ismeretség ellenére nem voltak jó kapcsolatai Moróval, bár ezt a nyilvánosság különösebben nem vette észre, hiszen a sajtó előtt egyiknek sem volt egy rossz szava sem a másik felé. A magát inkább konzervatívnak és nem jobboldalinak definiáló, a Vatikánnal igen kiváló kapcsolatokat ápoló Andreotti nem nézte nagy bizalommal a morói politika alakulását. Úgy ítélte meg, hogy a változások mindig oly módon történnek, hogy a dolgok utána mindig rosszabbul mennek, mint azelőtt: „Vagyis jobb őket, úgy hagyni, amilyenek. És a reformok? Gyakran csak üres fecsegés, és kész…"[43]

De, ha a biztonsági szolgálatok lassúsága tudatos politika eredménye volt, akkor ezen a ponton egy újabb igen érdekes kapcsolódás fedezhető fel a Moro-ügyben. Vajon volt-e valami köze a P2 páholynak[44] Aldo Moro elrablásához és meggyilkolásához? A Vörös Brigádok csak eszköz lett volna a P2 páholy kezében?

---

[42] Vespa 2004. 196.

[43] Franco 2004. 105.

[44] 1980. október 5-én egy addig kevesek által ismert férfit szólaltatott meg az ismert újságíró Maurizio Costanzo, a *Corriere della Sera* című napilapban. Licio Gellit az írás „a legtitkosabb és leghatalmasabb szabadkőműves páholy elvitathatatlan főnökeként" mutatta be. Nem telt el fél év és a P(ropaganda) 2 szabadkőműves páholyra egy véletlen folytán lecsapott a rendőrség, felgöngyölítvén ezzel a modernkori Olaszország egyik legsúlyosabb botrányát. A Gelli vezette titkos páholy fő céljának tekintette az Olasz Köztársaság mindenkori kormányának teljes és totális ellenőrzését, a sajtó és az igazságszolgáltatás felügyeletét és a szakszervezetek fellépésének letörését. A szervezet tagjai között voltak parlamenti

Egy tény, az Olaszország jobboldali újjászületéséért küzdő P2 szabadkőműves páholyba 1977 és 1978 során tömegesen kérték felvételüket politikusok, magas rangú katonatisztek, a hadsereg és a rendőrség titkosszolgálatainak vezetői.[45] Gelli, a páholy nagymestere nem véletlenül jelenthette ki 2006-ban a svájci televíziónak adott interjújában, hogy nagyon sok barátja volt, és lehetőségükben állott volna mindent blokkolni az államapparátus gépezetében.[46] Virginio Rognoni kereszténydemokrata politikus, aki 1978 és 1983 között töltötte be a belügyminiszteri tisztséget egy interjúban ezzel kapcsolatban a következőket mondotta: „Nekem teljes bizonyossággal úgy tűnik, hogy a P2 tervei homlokegyenest ellenkeztek Moro politikai terveivel…De homlokegyenest ellenkeztek minden olyan politikai céllal, amelyet a demokratikus erők követtek autonóm részvételük révén. És éppen ezért, mert a P2 okkult hatalom volt, képes volt kívülről befolyásolni erőszakkal az események – mert a korrupció és az intrika is az – az események alakulását."[47] Cossiga akkori belügyminiszter viszont megpróbálta kategorikusan kizárni annak lehetőségét, hogy a P2 szabadkőműves páholy ott lapult volna a háttérben: „Ezt abszolút módon kizárom. Az igaz, hogy a titkosszolgálatok számos vezetője, anélkül, hogy mi ezt tudtuk volna a P2 tagjai voltak. Azonban érdemes visszaemlékezni arra, hogy ők mindannyian olyanok voltak, akik kinevezéséhez a PCI hozzájárulását megadta."[48]A volt belügyminiszter fáradozásai — mint az előzőekben olvashattuk — kevés eredménnyel jártak.

Megválaszolásra vár az a kérdés is, hogy mi történik abban az esetben, hogy ha a P2 nagyhatalmú mestere sokakat dróton rángató bábos és báb is volt egyszerre? Mi van, ha Gelli – aki kétségtelen ügyes ember – mégsem volt igazán vezető egyéniség, és ha „Belfegor mindig is egyfajta főtitkára maradt Belzebubnak"[49] – tette föl a kérdést Craxi 1981. május 31-én az olasz szocialisták központi lapjában, az *Avanti!*-ban. De akkor ki a gonosz legfőbb megtestesítője Olaszországban? A *Belfegor és Belzebub* című vezércikkében Craxi nem válaszolja meg a kérdést, ám a cikket olvasva mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a háttérben Andreotti körvonalait sejti. A feltételezést, hogy esetleg a P2-vel kapcsolatba került volna, Andreotti határozottan elutasította: „Sok kísértéssel kellett szembenéznem életemben, ám az, hogy szabadkőműves legyek nem szerepelt köztük."[50] Arra pedig, hogy ő lett volna, aki Gellit is irányította volna, a következőképpen reagált: „Valóban Craxi rám gondol? Az az igazság, hogy nem is tudtam erről a cikkről az *Avanti!*-ban. Belzebubnak, ha ugyan létezik, az enyémtől különböző púpja van."[51]

---

képviselők, csendőrtábornokok, hadseregtábornok, admirálisok, egyetemi tanárok, ügyészek, újságírók. A P2 ezen magas rangú olasz közéleti embereken kívül tagjai között tudhatta az akkor még kevéssé ismert nagyiparost Silvio Berlusconit, Maurizio Costanzo újságírót, Roberto Calvit és Michele Sindonát, valamint az utolsó olasz király fiát, Vittorio Emanuele di Savoiát. A P2 botránynak voltak magyar szereplői is: a rendőrség által lefoglalt listán szerepel a volt római magyar nagykövet, Száll József (dott. Giuseppe Szall Milano, 524), valamint a vélelmezhetően magyar származású Giorgio Csepanyi neve is.

[45] Lásd még Faragó Jenő: *A P2 páholy titkai.* Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó 1985. 73.o.

[46] Claudio Moschin interjúja Licio Gellivel, 2006. augusztus 11-én. In: http://www.youtube.com/watch?v=hpaMs3dt-qI.

[47] Faragó 1985. 74.

[48] Catania 2005. 93.

[49] Franco 2004. 46.

[50] u.o.

[51] u.o.

Befejezés

És végül tegyük föl az utolsó kérdést is: vajon megmenthető lett volna Moro élete? Az ügyben sokan nyilatkoztak már az elmúlt harminc esztendőben. A *Mint a bagoly nappal* (Il giorno della civetta, 1961), a *Kiváló holttestek* (Il contesto, 1971) című regények szerzője, az író-politikus Leonardo Sciascia (1921–1989) határozott véleménye, hogy a politikus életét csak és kizárólag egy határozott rendőri akció menthette volna meg. Az 55 napos fogság alatti tárgyalások nem vezettek, mert nem vezethettek eredményre, a folyamatos tárgyalások látszatának fenntartása azonban rendkívül fontos volt.

Sciascia, aki nem utolsó sorban közelről ismerte az eseményeket, hiszen részt vett a Moro-ügyet vizsgáló parlamenti vizsgálóbizottság (comissione parlamentare d'inchiesta sulla strage di via Fani sul sequestro e l'assassinio di Aldo Moro e sul terrorismo in Italia) hatalmas munkájában egyike azon keveseknek, akik soha nem értettek egyet azzal, hogy az állam nem tárgyal(hat) a terroristákkal. Annál is inkább – véli Sciascia –, mert később is, Moro halála előtt is ugyanezt tette az igazságszolgáltatással együttműködő terroristák esetében.[52] Hasonlóképpen vélekedik Patrizio Peci a Vörös Brigádok egykori terroristája, aki egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy a fogságban mindvégig méltóságteljesen viselkedő politikus megmenthető lett volna, ha Moro többet beszélt volna fogva tartóinak. A politikus élete pedig egészen néhány napig a halála előtt megmenthető lett volna, csak egy fogságban tartott beteg terrorista szabadon bocsátása kellett volna hozzá az olasz állam részéről.[53]

Harminc év telt el a kereszténydemokrata politikus elrablása és meggyilkolása óta. A Moro-ügyben lefolytatott öt bírósági tárgyalássorozat megpróbálta bebizonyítani, hogy az események mögött nem kell idegen államok titkosszolgálatait keresni, sem a KGB, sem pedig a CIA nem vett részt a történésekben. A bírósági vizsgálatok, a hosszú nyomozási procedúrák ellenére is számos kérdés nyitva maradt, bizonytalanságok és ellentmondások fedezhetők föl a történetben.

Eleonora Moro, a meggyilkolt politikus özvegye fogalmazott úgy egyik vele készült beszélgetés során,[54] hogy az olasz állam akarta férje halálát, azok akik a politikai irányítás vezető posztjain álltak. Tény, és ez a számos bizonytalansági tényező mellett minden további nélkül kijelenthető: Moro fogsága idején politikai értelemben már halott volt.

Életét pedig nem sikerült megmenteni. Meg kellett halnia, hogy az a politikai berendezkedés, amely a második világháborút követően kialakult Itáliában túlélje azt az erkölcsi és politikai romlást, amely a hetvenes években jelentkezett, és amely így — a kereszténydemokrata Aldo Moro halálával — csak tizenöt esztendővel később 1993-ban okozott végromlást az első Olasz Köztársaság életében.

---

52 http://www.radioradicale.it/affare-moro-intervista-parla-leonardo-sciascia-laffare-moro-e-un-fantasma-che-cambia-la-nazione-latteggiamento-del-papa-come-que

53 Részlet Enzo Biagi a Vörös Brigádok volt terroristáival folytatott beszélgetéseiből (*Moro poteva essere salvato*? *Rispondono le Br*. In: Loris Mazzetti (a cura di): *Enzo Biagi Io c'ero. Un grande giornalista racconta l'Italia del dopoguerra*. Rizzoli, 2008. 264-265. o.

54 http://www.micciacorta.it/articolo.php?id_news=754

Felhasznált irodalom:

Monográfiák:
Faragó Jenő: *A P-2 páholy titkai*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó 1985
Armati Cristiano – Selvetella Yari: *Roma criminale* Newton Compton Editori, 2005
Casamassima, Pino: *Il sangue dei rossi Morire di politica negli anni settanta* Cairo Editore, 2009
Catania, Enzo: *Bettino Craxi. Una storia italiana* Boroli Editore, 2005
Franco, Massimo: *Andreotti. La vita di un uomo politico, la storia di un epopea* Mondadori, 2008
Galli, Giorgio: *I partiti politici italiani* (1943-2004) BUR Saggi 2004
Lepre, Aurelio: *Storia della prima Repubblica L'Italia dal 1943 al 2003* il Mulino, 2004
Vespa, Bruno: *Storia d'Italia da Mussolini a Berlusconi* (con la testimonianze di Giulio Andreotti) Mondaori Rai, 2004

Visszaemlékezések, memoárok:
Biagi, Enzo: *Io c'ero. Un grande giornalista racconta l'Italia del dopoguerra* (a cura di Loris Mazzetti) Rizzoli, 2008
Montanelli, Indro: *Soltanto un giornalista* BUR Saggi, 2002

Tanulmányok:
Pete László: *Olaszország és hadserege. A katonák története a risorgimentótól napjainkig* in: http://www.c3.hu/~klio/klio072/klio013.htm
Pankovits József: *Az olasz kommunisták szocializmus felfogása* in: Múltunk Politikatörténeti folyóirat 2001/2-3 325-354.o.

Dokumentumgyűjtemények:
Capurso, Antonio (a cura di*.): I discorsi che hanno cambiato l'Italia Da Garibaldi e Cavour a Berlusconi* Oscar Storia Mondadori, 2008

Internet:
www.brigaterosse.org
www.espresso.repubblica.it
www.fondazioneitaliani.it
http://www.lastoriasiamonoi.rai.it
www.radioradicale.it
www.youtube.com